

Овчаренко Олена Миколаївна,

канд. юрид. наук, асистент кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»

До питання визначення ознак порушення присяги судді

Відповідно до п. 1 ст. 105 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддя звільняється з посади у зв'язку з порушенням ним *суддівської присяги*. Факти, які свідчать про порушення суддею присяги, мають бути встановлені Вищою кваліфікаційною комісією суддів України (далі – ВККС) або Вищою радою юстиції (далі – ВРЮ). Звільнення судді з посади на підставі порушення ним присяги судді відбувається за поданням ВРЮ після розгляду цього питання на її засіданні відповідно до Закону України «Про Вищу раду юстиції». Після цього Верховна Рада України або Президент України видають відповідний акт про звільнення судді з посади (постанову або Указ) [3; 2010 р.–№ 55/І. – Ст. 1900].

Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 11 березня 2011 р. № 2-рп/2011 констатував, що *додержання присяги є обов'язком судді*. Оскільки цей обов'язок кореспондується з п. 5 ч. 5 ст. 126 Конституції України, Суд підкреслив його конституційно-правовий характер і визначив присягу судді як «одностороннє, індивідуальне, публічно-правове, конституційне зобов'язання судді» [3; 2011 р. – № 23. – Стор. 30. – Ст. 965]. Порушення суддею присяги є однією з підстав для його звільнення з посади відповідно до п. 5 ч. 5 ст. 126 Основного Закону України.

Міжнародні стандарти наголошують на *правовій визначеності підстав притягнення суддів до відповідальності*. У Європейській хартії про статус суддів 1998 р. вказано, що підстави звільнення судді мають бути чітко окреслені в законі (п. 5.1) [3; с. 94]. Згідно з Висновком Консультативної ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи від 19 листопада 2002 р. № 3 (2002) «Про

принципи та правила, що регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, етичні норми, несумісну з посадою поведінку та неупередженість» у кожній країні закон або базові правові положення, які застосовуються до суддів, повинні визначати в *якнайточнішому формулюванні ті порушення*, які можуть призвести до застосування дисциплінарних санкцій [3; с. 147].

Поняття «порушення присяги судді» вперше визначено у ст. 32 Закону України «Про Вищу раду юстиції» під час судової реформи 2012 р. [4; 2010 р.– № 37. – Ст. 1242]. До таких порушень належать: (1) вчинення суддею дій, що порочать звання судді і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та невідкупності судових органів; (2) незаконне отримання суддею матеріальних благ або здійснення витрат, що перевищують доходи такого судді та членів його сім'ї; (3) умисне затягування суддею строків розгляду справи понад терміни, встановлені законом; (4) порушення морально-етичних принципів поведінки судді. Порушенням присяги судді, що обіймає адміністративну посаду в суді, є також невиконання ним посадових обов'язків, встановлених для відповідної адміністративної посади, пов'язаних з процесуальними діями.

Ані в Законі України «Про Вищу раду юстиції», ані у рішенні Конституційного Суду України не конкретизуються *об'єктивні критерії кваліфікації проступків судді*, що стосується питань порушення присяги. Визначити зміст останніх ми можемо шляхом аналізу інших положень чинного законодавства, судової практики та міжнародно-правових стандартів. Зокрема, до *видів порушення суддею присяги*, належить:

(1) *вчинення ним дій, що порочать звання судді і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та невідкупності судових органів*. Як впливає із ч.1 ст.84 Закону «Про судоустрій та статус суддів» розгляд питання про наявність факту порушення суддею присяги здійснюється згідно з процедурою дисциплінарного провадження. А ч.1 ст.83 того ж закону визначає підстави дисциплінарної відповідальності судді. Аналіз вищенаведених положень свідчить про те, що чинне законодавство чітко не

розмежовує, які з указаних порушень є підставою для дисциплінарної відповідальності, а які – підставою для звільнення, то може статися подвійне покарання судді. Ці питання цілком покладені на розсуд органів, які накладають санкції на суддів, – ВРЮ й ВККС. Відповідно до п. 5 ст. 8 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» за наслідками дисциплінарного провадження ВККС може прийняти рішення про направлення рекомендації до ВРЮ для вирішення питання щодо внесення подання про звільнення судді з посади за наявності для цього підстав. Отже, існує потреба в розмежуванні повноважень вказаних органів у цій царині.

Роз'яснення змісту порушення присяги судді можна знайти у судовій практиці. Як слідус із узагальнення практики розгляду Вищим адміністративним судом України (далі – ВАС України) як судом першої інстанції справ щодо оскарження актів Верховної Ради України, Президента України, ВРЮ про звільнення суддів у зв'язку з порушенням присяги судді, «оцінюючи оскаржені рішення ВРЮ про звільнення з посади за порушення присяги, ВАС України надає оцінку кожному факту порушення окремо, встановлюючи наявність чи відсутність ознак порушення присяги в сукупності всіх досліджених обставин. Неприпустимим з точки зору дотримання присяги та обов'язків судді справ ВАС України визнавав: (а) порушення правил підсудності; (б) необґрунтоване вжиття заходів забезпечення позову, а також (в) інші порушення норм процесуального права та вчинки судді, що явно свідчили про несумлінність, нечесність, упередженість судді при здійсненні ним правосуддя, і які, здебільшого, носили системний характер – виправлення судових рішень після їх оголошення, розгляд спорів про право власності в порядку окремого провадження, замість позовного провадження, систематичне порушення строків розгляду цивільних та кримінальних справ. Водночас ВАС України не визнавав порушенням присяги порушення норм процесуального права або матеріального права, якщо при розгляді справи не було встановлено фактів, які б свідчили про умисне порушення закону суддею або його несумлінність, упередженість, а наслідки порушення суддею закону при розгляді справи були неістотними» [5].

(2) *недотримання суддею вимог та обмежень, встановлених Законом України "Про засади запобігання і протидії корупції" від 7 квітня 2011р.* Вказаним Законом встановлюється низка обмежень для посадових осіб органів державної влади, що стосуються використання службового становища, отримання подарунків, роботи близьких осіб в одній установі, фінансового контролю (статті 6-12 Закону). До таких осіб належать і професійні судді (пп. г п. 1 ст. 4 Закону). Приміром, суддя зобов'язаний щорічно до 1 квітня подавати за місцем роботи декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік (ст. 12 Закону) [4; 2011. – № 44. – Ст. 1764].

(3) *умисне затягування суддею строків розгляду справи понад терміни, встановлені законом.* Цей вид порушення досить легко визначити, оскільки строки судового розгляду чітко встановлені процесуальним законодавством (приміром, ст. 157 ЦПК України і 122 КАС України встановлюють строки розгляду судом справи по суті) і очевидно, що їх недотримання може стати підставою для притягнення судді до відповідальності. Варто відзначити, що не будь-яке порушення розумних строків судового розгляду є приводом для звільнення судді з посади, оскільки це також є підставою для накладення дисциплінарного стягнення. На нашу думку, в даному разі ВРЮ має керуватися фактичними обставинами справи і наслідками, які протиправні дії судді або його бездіяльність мали для позивача. Одиначне порушення процесуальних строків, відсутність умислу судді на заподіяння шкоди та наявність фактів затягування процесу з боку сторін свідчатиме на користь судді. Якщо ж відповідні порушення мають систематичний характер, існують численні факти затягування розгляду судових справ з вини судді, він не в змозі належним чином організувати свою роботу, то такі дії можна розглядати як порушення присяги. В такому разі ВРЮ також має встановити, чи не притягався суддя до дисциплінарної відповідальності з аналогічних підстав. При оцінці обставин справи ВРЮ варто керуватися критеріями «розумності» судових строків, напрацьованих Європейським судом з прав людини (складність справи, поведінка заявника, поведінка судових та інших державних органів, значущість для заявника питання, що знаходиться на розгляді суду) [1; с. 37].

України «Про судоустрій і статус суддів» закріплює, що питання етики суддів визначаються Кодексом суддівської етики, затвердженим з'їздом суддів України (ст. 56). Цей документ ухвалений XI-м з'їздом суддів України 22 лютого 2013 р. (далі – Кодекс). Кодекс містить низку рекомендацій суддям щодо належної поведінки під час перебування на посаді, що охоплюють як службову, так і позаслужбову їх поведінку [2]. З аналізу змісту Кодексу не можна визначити конкретних дій, які свідчать про порушення суддею морально-етичних засад у своїй професійній діяльності або поведінці. Натомість Кодекс містить *оцінні критерії*, на підставі яких можна оцінити поведінку судді в конкретній ситуації. При їх застосуванні також цілком доречно керуватися загальноприйнятними уявленнями про чесність, справедливість та інші високі моральні якості людини, які прийняті у суспільстві.

Підводячи підсумок, зазначимо, що *порушення присяги судді* відповідно до національного законодавства, судової практики та міжнародно-правових стандартів полягає в *умисному вчиненні суддею при відправленні правосуддя дій або бездіяльності, передбачених ч. 2 ст. 32 Закону України «Про Вищу раду юстиції», безпосереднім наслідком яких відбулися суттєві порушення особистих прав і законних інтересів особи, декількох осіб, групи осіб або держави.*

Список літератури:

1. Банчук О.А. Вимоги статті 6 Конвенції про захист прав і основних свобод до процедури здійснення судочинства / О.А. Банчук, О.Р. Куйбіда – К.: ІКЦ "Леста", 2005. – 116 с.
2. Кодекс суддівської етики: затв. на XI з'їзді суддів України 22.02.2013 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki.pdf>. – Заголовок з екрана.
3. Міжнародні стандарти незалежності суддів: зб. документів. – К.: Поліграф-Експрес, 2008. – 184 с.

4. Офіційний вісник України.

5. Практика розгляду Вищим адміністративним судом України як судом першої інстанції справ щодо оскарження актів Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції про звільнення суддів у зв'язку з порушенням присяги судді: узагальнення судової практики ВАС України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://cct.inf.ua/2012/01.07.2011.htm>. – Заголовок з екрану.

Парусніков Юрій Борисович,

заступник голови Дніпропетровського
апеляційного господарського суду,
Заслужений юрист України

Незалежність суддів

Актуальність проблеми незалежності суддів завжди була в центрі уваги не тільки вчених-юристів, а й юристів-практиків, діяльність яких пов'язана в тій чи іншій мірі із здійсненням судочинства. Особливо актуальним питання незалежності суддів стало після проголошення незалежності України.

Найважливішим кроком в державотворенні було прийняття Конституції України (1996 р.), в якій визначено існування судової влади (ст.6), гарантовано незалежність і недоторканність суддів та заборонено вплив на суддів у будь який незаконний спосіб.

Питанням незалежності та недоторканості суддів присвячено Рішення Конституційного суду України від 1 грудня 2004 р. № 19-рп/2004 у справі про незалежність судів як складову їхнього статусу.

З кожним роком стає зрозумілим те, що формування громадянського суспільства та побудова правової держави неможливі без реального забезпечення незалежності й недоторканності суддів та судової влади. Тому в Україні почалась перебудова судової системи, створення нової законодавчої бази, вдосконалення форм судочинства з урахуванням світового досвіду. .